

AYVANSARAYÛ HAFJZ HÜSEYÛN B. İSMAİL

(?- 15 Ramazan 1201/1 Temmuz 1787)

VE ESERLERİ*

Prof. Dr. Günay Kut Turgut Kut

1939'da Bayburt'ta doğdu. 1956 yılında başladığı İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü 1961 yılında bitirdi. Ali Şir Neva'i ile ilgili doktora çalışmasını aynı üniversitede 1965 yılında tamamladı. Heşt Bihışt incelemesi ile doçent oldu. (1982). Değişik üniversitelerde sürdürdüğü bilimsel çalışmalarının yanında, bilimsel dernekler ve bilimsel dergilere üye olarak katkılarda bulundu. Yayınlanmış çeşitli kitapları yanında, birçok dergide bilimsel makale ve araştırmaları, ansiklopedilerde madde çalışmaları yayınlandı. Halen Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı'nda öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

İlk ve orta öğretimi (St. Benoit) İstanbul'da bitirdi. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi; İktisat Fakültesi, Basın-Yayın Bölümü'nü bitirdi (1965). Daha sonra Chicago Üniversitesi'nde Basım Tarihi okudu. Regeinstein Kütüphanesi Orta Doğu Dölümü'nde (assistant bibliographer) olarak çalıştı (1970-1975). Atatürk Kitaplığı Müdürlüğü yaptı (1980-1982). Çeşitli ansiklopedilerde (Meydan Larousse 1964-1969; Gelişim Larousse 1982-1985) metin yazarlığı ve editörlük yaptı. Başlıca çalışmaları: "Türkçe Yazma Eserler Katalogları Repertuarı" Türk Dili Araştırma Yıllığı-Belleten 1972 (Ankara, 1973): 183-240.

İstanbul'un çeşitli tarihî mimarî yapıları için eşsiz bir kaynak, yine çeşitli sivil ve dinî yapıların kitabe örneklerini toplayan bir mecmua, biyografi (vefayat) alanında kıymetli iki eser bırakan Ayvansarayî'nin doğum tarihi ve hayatı hakkında bilgi yok denecek kadar azdır.

Elimizde bulunan bazı basılı kaynaklar da birbirinin tekrardan başka bir şey değildir⁽¹⁾. Hayatı ile ilgili bilgileri kendi eserlerinden çıkarabiliyoruz.

Müstakimzade Süleyman Sadeddin Efendi'nin (1719-1788) Ayvansarayî'nin babasının ölümüne düşürdüğü bir tarihten anlaşıldığına göre⁽²⁾:

Hadice nâm Sultân ibnetü's-Sultân Mehemmed Hân
Ki oldur ehl-i hayrât-ı selâtin-i sa'âdet-cil
Anîñ ya'nî teberdarânına bu kethudâ olup
Çerâğ-ı hâşşî olan fâhr-ı akrân Hâcî İsmâ'îl
Edince irtihâli akrabâsın eyledi pür-ğam
Veli hem-sâyesi bu Şeybetü'l-Hudrî zihî tebcil
Ziyâret eyleyen böyle du'â edip desin târih
Tavâf-ı beyt-i firdevs ede cân-ı Hâcî İsmâ'îl
8 Şa'bân 1165 (21 Haziran 1752)

Babası Hacı İsmail Ağa⁽³⁾, Sultan IV. Mehmed'in kızı (ve sadr-ı azam Damad Hasan Paşa'nın karısı) Hatice Sultan'ın⁽⁴⁾ teberdarlarının kethudasıdır⁽⁵⁾. 8 Şaban 1165/21 Haziran 1752'de vefat edip Ayvansaray'da Tokluded Mescidi⁽⁶⁾ civarında Ebu Şeybetü'l-Hudrî türbesi⁽⁷⁾ haziresine defn edilmiştir.

Hafız Hüseyin'in "Ayvansarayî" mahlasını doğduğu semtten aldığı aşikârdır. Dergâh-ı âli Yeniçeri sekbanlarının 15. ortasından olduğunu da çeşitli eserlerinde özel olarak belirtir. "şâhib ve mâlik Hafız Hüseyin bin el-Hâc İsmâ'îl Ayvânsarayî be-mahalle-i Tokluded yeniçeriyân-ı dergâh-ı 'âli onbeş sekbânlar" (Örnekler için bak res: 1, 2, 3).

Ayvansarayî kendinden hafız olarak bahsettiğine göre hafızlığı belki de kendisine üstadım⁽⁸⁾ dediği Tokluded imamı şeyhü'l-kurra Halil Efendi'ye bağlanabilir ve Halil Efendi'den Kur'anı hıfz ettiği düşünülebilir.

Hadika'nın, özeti sayılabilecek diğer bir kaynakta⁽⁹⁾ ise Ayvansarayî'nin vefatı şöyle anlatılmaktadır:

"Şâhib-i Hadikatü'l-cevâmi' Ayvânsarayî Hafız Hüseyin Efendi İstanbul dâhili ve hârici ve Eyüb ve

civârı, Kasımpaşa, Rümelikavakhişârına varınca ve Kağı kıryesinden Üsküdar civârıyla Anadolu-kavakhişârına varınca cem'an 851 cevâmi' ve mesâcidin her birinde edâ-i şalât ile teksîr-i şühüd ve fazîlete ma'îl olup âhir-i ömründe 1201 Ramazân-ı şerîfi nişfinda akrabâsından Kızıl Mescid imâmı efendinin hânesine misâfir gidip Zâl Paşa Câmî'i'nde bad'e'l-edâ-i terâvih hâne-i mezkûreye duhûl ve sedd-i bâb eylediği vakit füceten irtihâl-i dâr-ı be-kâ eylemiş."

15 Ramazan 1201/1 Temmuz 1787 pazar günü vefat ettiği anlaşılan Ayvansarayî Ayvansaray'a yakın olan Zal Mahmud Paşa Camii haziresine defn edilmiştir⁽¹⁰⁾. Biz o civarda yaptığımız süreli araştırmalarda Ayvansarayî'nin mezar taşına tesadüf edemedik**.

Eserleri ve Müellif hattı meselesi

Yukarıda belirttiğimiz gibi Ayvansarayî'nin hayatı hakkında pek bir şey bilmiyoruz. Tahsili, yetişme tarzı karanlıktır. Bildiğimiz tek şey, hafızlığı ve Yeniçeri sekbanlarından olduğudur. Buna rağmen bize kıymetli eserler bırakmıştır. Hadika'sı İstanbul'un camileri, eski eserleri ve tarihî yapılarıyla uğraşanların elinden düşmeyen bir kaynaktır. Biyografi ile de hayli uğraşmıştır. Terceme-i meşâyih ve Vefeyât-ı selâtin adı altındaki eserleri şeyhlerin, devlet ricalinin ve diğer bir hayli şahsın biyografilerini, gömülü buldukları yerleri belirtmesi bakımından önemlidir. Mecmû'a-i tevârih'i ise çeşme, hamam, tekke, cami, mescid, medrese vs. yapıların kitabelerini vermesi bakımından kıymetli bir eserdir. Buradan çıkan sonuca göre Ayvansarayî, İstanbul'u iyi tanıyan, gezen, dolaşan ve gördüklerini, okuduklarını kaydeden gözlemci bir kişiliğe sahiptir.

Bunların yanı sıra şiire de özel bir merakı olduğu topladığı Eş'âr-nâme-i Müstezâdi ve 'Âşık 'Ömer Divânı'ndan anlaşılmalıdır.

Birkaç esere birden başladığı ve bunları birbirine paralel yürüttüğü görülüyor. Mecmua'sına 1179/1765-66'da başlarken diğer yandan Eş'âr-nâme-i Müstezâdi'yi 1181/1767-68'de toplamaya başlamıştır. 1182/1768-69 yılında da ünlü Hadika'sına girişmiştir.

Ayvansarayî'nin göze çarpan diğer bir özelliği de eserini nerede yazdığını veya istinşahını nerede yaptığını belirtmesidir. Meselâ ilk 19 yaprağı kendi hattıyla olan Süleymaniye Kü-

* Aynı addaki makalemiz 1982 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi s.XXXI-II'te basılmıştır. Bu tebliğ büyük ölçüde aynı makaleye dayanmakta olup literatür açısından güncelleştirilmiştir. Makalede sık sık geçen bazı kaynakların kısaltmaları

GOW: Franz Babinger, Die Geschichtsschreiber der osmanen und Ihre Werke. Leipzig, 1927.

Hadika: Ayvansarayî Hafız Hüseyin b. İsmail, Hadikatü'l-Cevami'. 2 Cilt İstanbul, 1281.

Mecmua: Ayvansarayî Hafız Hüseyin b. İsmail, Mecmua-i Tevarih. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1565.

OM: Bursalı Tahir Bey, Osmanlı Müellifleri, Cilt 3, İstanbul 1342 [1923-24].

SO: Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî, Cilt 1-2, İstanbul 1308-1311 [1890-94].

**Araştırmamızın sonunda Ayvansarayî'nin mezar taşını bizler de bulamadık (yayınlanın notu)

(1) SO, II, s. 215; OM, III, s. 48-49; GOW, s. 315-316; Ağah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi I, Ankara 1973, s. 423.

(2) Mecmua, 55b; Hadika, I, s. 144.

(3) SO, I, s. 364.

(4) Hatice Sultan ikinci vezir Musahip Mustafa Paşa'dan dul kalınca (1680), ağabeyi Sultan II. Mustafa tarafından Morali Hasan Paşa ile evlendirildi. Bu tarihten sonra "Damad", "Enişte" diye çağrıldı. Daha sonra sadr-ı azam oldu. Çatayat Uluçay, Padişahların Kadımları ve Kızları, Ankara 1980, s. 68-69. Damad Hasan Paşa'nın azli ve karısıyla beraber, İzmir'e sürgünü için bak., Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1971, c. V, s. 51, No. 127.

(5) Hacı İsmail Ağa'nın Hatice Sultan'ın teberdarlar kethudası olduğu Müstakimzade'nin vefatına düşürdüğü tarihten ve de ayrıca Ayvansarayî'nin "pederim ve sebeb-i vücüdüm el-Hâc İsmâ'îl Efendi ki Hadice Sultân bint-i Mehmed Hân'ın teberdarlar kethudası idi." (Hadika, I, s. 144) kaydından anlaşılmalıdır. Halbuki, SO, II, s. 215'de Damad Hasan Paşa'nın odacısı olarak gösterilmiştir. Buradan naklen Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl, Haz. Fahrî Ç. Derin, İstanbul 1978, s. XIII. Hazırlayıcı a.g.y. de ayrıca Ayvansarayî'nin yeniçeri zümresinde "Baltacılar Kethudalığında" (?) bulunduğunu kaynak vermeden belirtmiştir. SO, II, s. 146-147. Damad Hasan Paşa'dan bahsederken "... Kethudası İzmirli (İsmail Ağa) sefih olmak padişahın vefatında Sinop'ta kalebind olup 1127/1715 Muharreminde katı olundu" denmekte ise de Ayvansarayî'nin babası İsmail Ağa ile bir ilgisi yoktur.

(6) Hadika, I, s. 143-146.

(7) Ebu Şeybe için bak: Süheyl Ünver, İstanbul'da Sahâbe Kabirleri, İstanbul 1953. Burada naklen İsmail Giray (adı altında Nezih Uzel), İstanbul'da Sahâbe Kabirleri, İstanbul 1975, s. 45-49. Tokluded haziresinin eski hali ve Bizans devrindeki durumu için bak: Mehmed Ziya, İstanbul ve Boğaziçi, İstanbul 1336, c. I, s. 55-56. Ayrıca o yıllardaki resimleri s. 248 ve 252.

(8) Hadika, I, s. 144. Müstakimzade'nin Halil Efendi için düşürdüğü vefat tarihi için Mecmua, 55b ve Hadika, I, s. 144.

(9) Şeyhü'l-İslam Sıtkazade Ahmed Reşid Efendi, Tuhfetü'r-râgibîn, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih Bölümü No. 928, 7a ve Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi No. 2411, 10b-11a.

(10) OM, III, s. 48.

(11) Bizim tespit edebildiğimiz 23 Hadikatü'l-cevami nüshasından başka nüshalar da ileride çıkabilir. Bir de meçhul olan bazı nüshalar vardır. Ali Sâti' Efendi'nin Hadika'ya yazdığı giriş kısmında "...işbu kitabı asıl nüshasından tahrir ettiğimizde..." şeklinde belirttiği asıl nüshayı biz bulup göremedik. GOW, yazma Hadika nüshalarını verirken (s. 316) Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 835'i yazma göstermiştir ki, yanlıştır. Bu nüsha basmadır. Yine aynı yerde Müze-i Hümayun (Arkeoloji Müzesi) hafız-ı kütüplerinden 'Ali Bey'de bir Hadika nüshası olduğu yazılmıştır. Bu nüshanın bugün nerede olduğu meçhuldür. 1971 yılında İstanbul Hakkı Tarık Us Kütüphanesinde yaptığımız çalışma sırasında o yılların kütüphane yöneticisi Hanım, bize ikiye katlanmış dosya kâğıtlarına kimin tarafından hazırlanmış olduğunu ve eski olmayan bazı Hadika müsveteleri göstermişti. Bugünkü kütüphane yöneticileri böyle bir yazma Hadika müsveteleri bilmiyorlar. Belki ileride tasnif ilerledikçe ortaya çıkabilir. Rahmetli Fazıl Ayanoğlu da (ölm. 1975) kendinde Hadikatü'l-cevami adında bir yazma Hadika nüshası olduğunu söylemişti, fakat nüshayı görüp inceleyemedik. Ölümden sonra talana uğrayan arşivinden geriye kalan bazı kırntılar Üsküdar'da İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi'ne verilmiştir.

(12) Daha önce kartotekte fişi duran fakat kayıp olan bu nüshanın bulunduğunu bana haber veren Doç.Dr. Mustafa Kaçalin'e ve o zamanın Üniversite Kütüphanesi çalışanlarından Hatice Çeşmeci'ye burada teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bu nüsha ile ilgili bilgi ve Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşakî Tekkesi 365/1'in tıpkı basımı için bakınız: Günay Kut, Vefeyât-ı Ayvansarayî ve Nüshaları veya Tezkire-i Ayvansarayî, Journal of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları, In Memoriam Ağâh Sırrı Levend Hâtura Sayısı, cilt 24/3 (2000): 151-227.

(13) Fehmi Edhem Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, İstanbul 1961, c. I, s. 418.

(14) Tahsin Öz, İstanbul Camileri, Ankara 1962, c. I, s. XIII.

(15) Tahsin Öz, a.g.e., s. XIII'de verdiği klişenin alt yazısında: "Mecmua-i tevarih adile kayıtlı ve müellif Ayvansarayî Hüseyin Efendi yazısı ile olan eserin son sayfası" der ki, yanlıştır. Klişe son sayfanın değil tam tersine baş tarafın yani eserin 2b sayfasına aittir.

tüphanesi Esad Efendi No. 3569 nolu mecmuada hatime ve ketebe kaydından sonra (19a):

"Bu kitâb Üsküdar'da Rûm Mehmed Paşa Câmî-i (metinde Câmîi şeklinde) şerifinin karşında Çukur Sarây demekle ma'rûf Şemsî Ahmed Paşazâde Bey'in konağında yazılmıştır..." (Bak resim 2). Keza Eş'âr-nâme-i Müstezâdî'nin(144a-144b) ketebe kaydı kısmında: "...Piyâle Paşa Hammâmınî'nin karşısında kâhveci Dervîş Ahmed'in kâhvesinde yazıldı..." (Bak resim 4 ve 5)

Aşağıda Ayvansarayî'nin eserlerini sırasıyla belirttikten sonra herbirinin tavsifi ayrı ayrı yapılırken gereken yerlerde ayrıntılar da verilecektir.

1. Hadikatü'l-cevami⁽¹¹⁾

1. İ. Ü. Merkez Kütüphanesi T. 202
2. İ. Ü. Merkez Kütüphanesi T. 2434
3. İ. Ü. Merkez Kütüphanesi T. 8868
4. İ. Ü. Merkez Kütüphanesi T. 8870
5. İ. Ü. Merkez Kütüphanesi T. 8871
6. İ. Ü. Merkez Kütüphanesi T. 8872
7. İ. Ü. Merkez Kütüphanesi T. 9593
8. İ. Ü. İbnü'l Emin M. Kemal İnal B. No. 2613.
9. İ. Ü. Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Kütüphanesi Q. 2609.
10. İl Halk (Millet Kütüp.) Ali Emiri Kısmı Tarih 925
11. İl Halk (Millet Kütüp.) Ali Emiri Kısmı Tarih 926
12. Süleymaniye Kütüphanesi Bağdadlı Vehbi 1318
13. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2247
14. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2248
15. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 4320
16. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 241
17. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphane Hazine 1568
18. Ankara Türk Tarih K. Kütüphanesi No. 418
19. Marburg Devlet Kütüphanesi Hs. or. quart 1107
20. Tübingen Devlet Kütüphanesi Ms. or. quart 1047
21. Paris Millî Kütüphane Suppl. Turc. 1084
22. Uppsala Üniversite Kütüphanesi No. 673

23. Viyana Millî Kütüphane No. 1284

II. Mecmû'a-i Tevârîh

1. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1565
2. İstanbul Deniz Müzesi Kütüphanesi No. 55

III. Vefeyât-ı Selâ'in ve Meşâhîr-i Ricâl

1. İ. Ü. Merkez Kütüphanesi T. 2539

IV. Vefeyât-ı Meşâyih veya Tezkire-i Ayvansarayî

1. İ. Ü. Merkez Kütüphanesi TY. 2464⁽¹²⁾
2. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 1375
3. Süleymaniye Kütüphanesi Uşşakî Tekkesi 365/1
4. İstanbul Arkeoloji Kütüphanesi Müzesi No. 1107

V. Eş'âr-nâme-i Müstezâdî

1. İ. Ü. Merkez Kütüphanesi T. 5466

VI. 'Aşık 'Ömer Divânı (Tertip eden Ayvansarayî)

1. Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi No. 99
2. Süleymaniye Kütüphanesi Uşşakî Tekkesi 67
3. Süleymaniye Kütüphanesi Uşşakî Tekkesi 69

Fehmi Edhem Karatay, Ayvansarayî'nin Mecmû'a-i tevârîh adlı eserinden bahsederken⁽¹³⁾ bu eserin müellif hattı olması ihtimalini ileri sürmüştür. Bir yıl sonra aynı esere dayanarak Tahsin Öz de bu nüshanın müellif hattı olduğunu kaydetmiştir⁽¹⁴⁾. Ne var ki, Tahsin Öz'ün müellif hattı olduğuna delil olarak verdiği örnek yaprak⁽¹⁵⁾ biz böyle bir sonuç çıkaramadık. Zira bu örnekte eserin müellif hattı olduğuna dair hiç bir delil yoktur. Ama şurasını da belirtelim ki biz de Fehmi E. Karatay ve Tahsin Öz gibi düşünerek bu nüshanın müellif hattıyla yazıldığı kanaatindeyiz. Fakat bizi bu sonuca iten elimizdeki asıl delil Ayvansarayî'nin el yazısı olduğunu kesinlikle ispatlayan iki yazma eserle Mecmû'a-i tevârîh'in yazısının aynı karakterde oluşudur.

Ayvansarayî kendisi için kopya ettiği şahsî nüshaların başına hep aynı temellük kaydını koymuştur. "şâhib ve mâlik Hâfız Hüseyin bin el-Hâc İsmâ'il Ayvansarayî be-mahalle-i Toçkludedeniçeriyân-ı dergâh-ı 'alî onbeş sekbânlar". Bu temellük kaydı kendi yazdığı her eserde aynıdır. Değişen yalnızca tarihtir. Elimize geçen Ayvansarayî'nin el yazısı ile yazdığını iddia ettiğimiz bütün nüshalarda eser başlamadan evvel bu ibare vardır. Ve hepsinde de yazı karakteri aynıdır (Bak resim 1 ve 3).

İkinci delil, Eş'âr-nâme-i Müstezâdî'nin kete-

be kaydır ki, Mecmû'a-i tevârih'in yazısı ile aynı karakterdedir ve aynen şöyledir: "kad temme Eş'âr-nâme-i Müstezâdi an yedi 'z-za'if Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'îl kethüdâzâde Hâdîce Sultân..." (Bak resim 4-5 ve ayrıca karş. res. 1 ve 3). Bu ibarenden açıkça bu nüshanın müellif hattı olduğunu anlıyoruz. Bu nüshanın da başında, yukarıda sözünü ettiğimiz temellük kaydına rastlanmaktadır.

Üçüncü delil ise Ayvansarayî'nin kendisi için istinsah ettiği Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3569 numarada kayıtlı eserdir. Eserin başında aynı temellük kaydı ile karşılaşırız. Eserin yazısı ile temellük kaydının yazısı aynıdır (Bak res. 1 ve 2). Bu eserdeki yazı ile şimdiye kadar tartıştığımız nüshaların yazıları da aynıdır. İşte buna dayanarak Topkapı Sarayı Kütüphanesi H. 1565 numaralı Mecmû'a-i tevârih'in, Eş'âr-nâme-i Müstezâdi'nin; Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi No. 99'da kayıtlı 'Aşık 'Ömer Divânı'nın Ayvansarayî'nin el yazısıyla olduğunu söyleyebiliriz.

I. Hâdîkatü'l-cevâmi' nüshaları⁽¹⁶⁾

İstanbul'un camileri, mescitleri ve diğer çeşitli mimarî yapıları için Hâdîka kıymetli bir eserdir. Ayvansarayî gerek yazma nüshalarında gerekse matbu Hâdîka'nın girişinde kendi ifadesine göre 1182/1768-69 yılına gelinceye kadar İstanbul sur içi ve dışı Galata, Eyüp, Üsküdar ve Boğaziçi'nin her iki yakasından Kadıköy içlerine kadar olan cami ve mescitleri yazmış, eserini 1193/1779 tarihinde temize çekmeye başlamış ve 1195/1780-81'de bitirmiştir⁽¹⁷⁾. Eserin bitimine "Ahsenü'l-hidemât" ve "Hidmetü'l-cevâmi'" tarih olarak düşürülmüştür.

Bu eseri meydana getirmek için kaydettiği her cami ve mescitte birer vakit veya daha sık namaz kılarak o cami hakkındaki gözlemlerini kaydetmiştir. Bununla da yetinmeyerek binalardaki kitabeleri, banilerinin isimlerini, ikinci banilerini yer yer bulabildikçe bunların mezarlarını da belirtmiştir.

Bunlara ilâveten camiye bağlı türbe, medrese, imaret, bimarhane, mektep, çeşme, tekke vs. gibi müştemilat hakkında bilgiler eklemiş, mahallesi olup olmadığını bildirmiştir.

Hâdîka'ya, Sultan I. Mahmud'un imamı Zileli el-Hac Seyyid Osman Efendi'nin (ölm.

1196/1781-82) torunu ve Medine kadılarında Mahmud Efendi'nin (ölm. 1288/1871-72) oğlu Ali Sâtî' Efendi⁽¹⁸⁾ (ölm. 1258/1842-43), 1253/1837-38 yılı sonuna kadar yürüterek bir zeyl yazmıştır. Sâtî' Efendi bu zeyli yazarken kendine göre lüzumsuz gördüğü bazı cami veya mescitleri esas Hâdîka'dan çıkarmıştır⁽¹⁹⁾. Bu suretle meydana gelen eser, iki cilt olarak İstanbul'da Matbaa-i Amirede 7 Zilhicce 1231/29 Ekim 1816'da basılmıştır.

I. cildinde selâtin camileri yazdıktan sonra (s. 3-24) *huruf-ı heca* sırasına göre her bir cami ve mescide bir sıra numarası vererek önce sur içi (Der zıkr-i cevâmi'-i sâ'ire-i İstanbul, s. 24-227) sonra sur harici (Bundan sonra İstanbul'un etrafı hâric-i sūrunda vâki' cevâmi' ve mesâcidin beyânına şurû' olundu, s. 227-310) anlatılır. II. ciltte ise (Gâlaşa nevâhîsinden Kozlucadere nâm mahalde Kasımpaşa denmekle ma'rûf kasa-ba dâhilinde şâgîr ve kebîr mahallesi olup olmayan bi'l-cümle cevâmi' ve mesâcid beyân olunur, s. 1-37), Galata surlarının kapılarını saydıktan sonra Tophane'den başlayarak Rumelikavağı'na kadar olanları (s. 37-114) verir. Buradan Anadolukavağı'na geçer. Anadolu yakası sahilini takiben Üsküdar, Kadıköy, Fenerbahçe, Bulgurlu ve Alemdağı, Sarıcaçay Camii ile son bulur (s. 114-263). Cami ve mescitler *huruf-ı heca* ve sıra numarasını takip ederken bazen bu sıra numaraları çift basılıp sıralar değişmiştir (Cilt I s. 269'da Abdullatif Efendi mescidi No. 19 iken yine Cilt I s. 278'de Kızıl Mescit 19 No.yu almıştır).

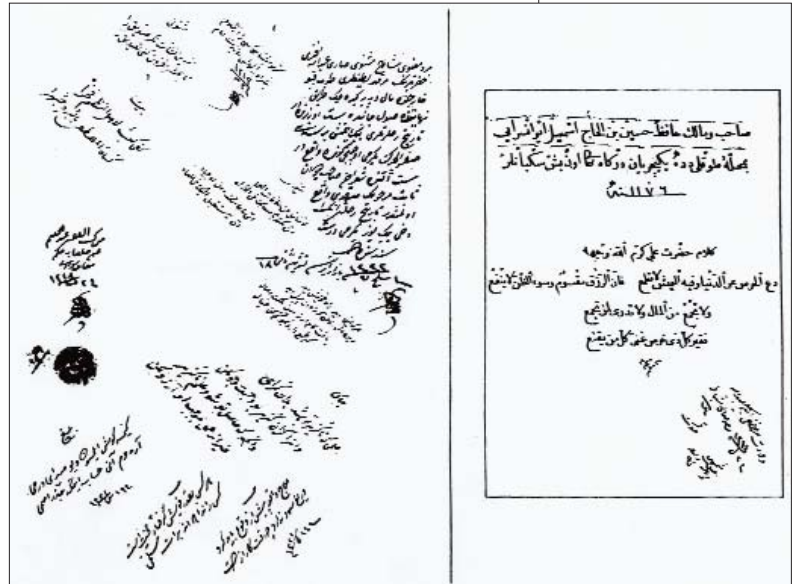
(16) Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Ali Sâtî' Efendi, Süleymân Besim Efendi, Hâdîkatü'l-Cevâmi': İstanbul Camileri ve Diğer Dinî-Sivil Mî'marî Yapılar, Haz. Ahmed Nezh Galitekin, İstanbul: İşaret, 2001

(17) Bağdadlı İsmail Paşa, Hediyetü'l-arifin esmai'l-müellifin ve asarü'l-musannifin, İstanbul 1951, c. I, s. 328'de eserin 1192'de bittiğini yazar ki, doğru değildir.

(18) Sâtî' Bey ailesi hakkında geniş bilgi için bak. Hâdîka II, s. 242-46.

(19) Meselâ "Süleymâniye câmi'inin tevâbi'inden olan tâb-hâne'nin derûnundaki Tâbhâne mescidi" bu makaladaki Ayvansarayî nüshaları 9 (37a), 19 (24a), 20 (29a-29b) ve 23 (26a) varaklarında bulunduğu halde matbu Hâdîka'da yoktur.

Resim 1; Ayvansarayî'nin el yazısı. Temellük kaydı (Süleymaniye-Es'ad Efendi Kütüphanesi, No. 3569, 2b.)

Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'îl el-Ayvânsarâyî (metinde: el-Ayvânsarân) bu güne 'arz-ı merâm ve takrîr-i kelâm ider ki işbu biñ yüz târîhine gelince...

s.712 (Sonu): ...ve herbir huşuşi künhi ve haqîkati üzre olındı hemân nüshanîñ bir mişli qadar vuqu'ât beyânıyla laţif oldı ki vâkı'de mişli nâ-yâbdır. Temmet sene 1276

Süleyman Besim'in zeyli olan bu nüshada istinsah ve müstensih kaydı yoktur. Zeylin bitim tarihi olan 1276/1859-60 tarihi vardır. Toplamış olduğumuz nüshalar içinde de Süleyman Besim'e ait diğer bir nüshaya rastgelmedik. Bu nüshanın Süleyman Besim'in elinden çıkma olduğu ihtimalini de düşünebiliriz.

2 — İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi TY. 2434

243x170 (165x95) mm. 288 yk. (289a-294b arasında yapraklar yanlış ciltlenmiştir. Onun için İstanbul kısmı olan metin 51b'ye eklenecektir. Huruf-ı ha kısmının ilk camii olarak geçen Hırka-i Şerif'in devamıdır), 21 st., Nesih kırması. Başlıklar ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kâğıt aharlı, orta ve ince olmak üzere iki cinstir. Sırtı siyah deri, kapaklar vişne renkli bez cilt. Eser sondan eksiktir.

1b (Başı): el-ḥamdü li'llâhi'llezi.....ammâ ba'd Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'îl el-Ayvânsarâyî (metinde: el-Ayvânsarân) bu güne 'arz-ı merâm ve takrîr-i kelâm ider ki işbu biñ yüz târîhine gelince...

288b (Sonu):Anatoli muhâsebeciligine tenzîl ve bir mâh mürûrunda cizye muhâsebeciligine tenzîl olunup 1060 (târîhinde: reddadesi)

Bu nüshanın 202 numaralı nüshadan kopu edilmiş olma ihtimali oldukça yüksektir. Ne yazık ki, sonu eksiktir. Bu kısım matbu Hâdîka s. 203'den başlamaktadır. Bu nüshada ayrıca yanlış ciltleme de vardır.

3 — İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi TY. 8868

215x155 (173x95) mm. 190 yk. 21 st. Nestalik. 1b-2a'da cetveller altın yaldızlı, diğerleri kırmızı mürekkeplidir. Ayrıca başlıklar, duraklar ve rakamlar da kırmızı mürekkeple yazılarak belirlenmiştir. 1a'da bu nüshayı Mütercim Asım'ın tashih ettiğine dair Asımzade Hamid'in bir notu bulunmaktadır. Zaten kita-

bin la yüzünde üstte es-Seyyid Ahmed Asım'a ait bir temellük kaydı da açıkca görünmektedir. Eserin kâğıdı aharlı, orta kalın, krem, nohudî ve sarımtrak renklerde olup, filigranlıdır. Cildi kırmızı deridir. Kapaklar altın yaldız cetvelli ve zencireklidir. Şirazelidir. Eser, 1233/1817-18 yılında Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî tarafından istinsah edilmiştir.

1b (Başı): bism.... el-ḥamdü li'llâhi'llezi.....ammâ ba'd Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'îl el-Ayvânsarâyî.... (Ay-ni)

190b (Sonu): ...ba'dehu Üsküdar қазақasından mezbür Қазақ қал'asına dek тақрір ve nihâyet bulmuşdur..... vaqt u ħîn.

4 — İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi, TY. 8870

232x140 (162x72) mm. 190 yk. 25 st. Nestalik. Başlıklar ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmış. Kâğıt gül kurusu renkte olup aharlı, orta kalın ve filigranlıdır. Cildi kırmızı deridir. Kapaklar altın yaldız zencirekli ve zencireği dıştan ve içten çevreleyen altın yaldız cetvellidir. Şirazeli ve mikleplidir. Evahir-i Cemaziye'l-evvel 1245/18-27 Kasım 1829 yılında es-Seyyid Mehmed Es'ad el-Hıfzî tarafından istinsah edilmiştir.

1b (Başı): bism.... el-ḥamdü li'llâhi'llezi.....ammâ ba'd Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'îl el-Ayvânsarâyî bu güne 'arz-ı merâm takrîr-i kelâm ider ki işbu biñ yüz seksen (iki) târîhine gelince...

190b (Sonu):haq subhânehu ve te'âlâ bu ħidmet-i nâcîzi bi-ħürmeti'r-resûl qarîn қабул idüp ümmet-i Muḥammed 'aleyhi's-selâmdan naẓar u intifâ' iden ihvândan du'â-yı ħayr vuşûl bulmaq me'mûldur. Cenâb-ı Rabb-ı Kerîm cümlesinden râzi olsun âmin.... vaqt u ħîn. temme.

5 — İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi, TY. 8871

Resim 3; Ayvansarayî'nin el yazısı. Temellük kaydı (İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, T.Y., No: 4566, 1b)

210x125 (145x75) mm. 211 yk. 19 st. Talik. Cetveller altın yaldızlı. 1b-2a ve 7b-8a cetveller kalın altın yaldızlı, 1b-6b arasındaki duraklar ve sözbaşları altın yaldızlıdır. 7b'den itibaren (ki Hâdika başlar) bunlar kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. 1b ve 7b'de olmak üzere iki ser-levha vardır ve altın yaldız safiha üzerine renkli çiçeklerle süslenmiştir. 1b-6b arasındaki kâğıt aharlı, kalın ve samanî renktedir. 7b'den itibaren aharlı, daha ince ve samanî bir kâğıt kullanılmış olup, filigranlıdır. Koyu vişne renkli zilbahar cilttir. Kenarlardaki zencirek ve cetveller altın yaldızlıdır. Miklelep de zilbahardır. Burada da zencirek ve cetveller altın yaldızlıdır. 1b-4a arasında Farsça bir girişten sonra Sultan I. Abdülhamit'e ait mensur bir methiye gelir. 4a'da Sultan Fatih'in cami-i şerifi önündeki türbe-i şerifede medfun şehzadegân ve selâtin-i aliyetü'ş-şan'ın isimleri vardır. 5b-6b boştur. Hâdika 7b'den itibaren başlamaktadır. Eser 1248, 25 Safer'inde (24 Temmuz 1832) es-Seyyid Abdullah Hulusî tarafından istinsah edilmiştir. 205a-210b arasındaki yk.lar cilt dikişinden çıkmıştır.

1b (Başı): sipās u şükr-i lâ-yu'add ol hâlik-ı ferd u şamed

4a : 'Abdu'llâh/1245 Sultân Ahmed/1235 Sultân Süleymân/1235 Sultân Mehmed/1238 Sultân Ahmed 1238

7b (Hadika-Başı): el-ḥamdü li'llâhi'lleziammā ba'd Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'il el-Ayvânsarâyî (Ayni)

211a (Sonu):ba'd Üsküdar kaẓâsından mezbûr Kavaḫ ḳal'asına dek taḳrîr ve nihâyet bulmuşdur vaḳt u ḥin.

6 — İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi, TY. 8872 (Müzede)

205x135 (150x85) mm. 231 yk. 21 st. Nesih. Cetveller ve duraklar altın yaldızlı. Manzum parçalar genellikle hareketli ve hareketler kırmızı mürekkeple. Başta altın yaldız kareler içine yazılmış

muş XIV yapraklık (kitapta yanlış olarak XIII) bir fihrist vardır. 1b başlangıcı fevkalâde Edirnekâri bir işle süslenmiştir, 1a yüzünde hataî ve rumî çiçeklerden oluşan altın yaldız çerçeve içinde süsler vardır. Bu süslemelerde ayrıca kırmızı ve açık yeşil renkler de kullanılmıştır. Ne yazık ki bu başlangıç yaprağı cilt dikişinden çıkmış durumdadır. 1b-2a yüzündeki boş kısımlar yine altın yaldız, kırmızı-yeşil çiçek ve dallarla süslü. Serlevha da aynı şekilde süslenmiş. Sona kadar itina ile yazılmış bu nüshanın hattatı Mustafa Rakım Efendi'dir. Hattatın ismi 230b'de altın yaldız zemin üzerine rumî çiçeklerle süslü ve altın yaldız çerçevesi kısmında yazılıdır. Bu kısım da yine renkli gül ve çiçeklerle süslenmiştir. Eser 1231/1815-16'da istinsah edilmiştir. 231a'da altın yaldız zemin üzerine bir vazo içinde bir demet renkli çiçek ve her iki kenarda da ucundan kurdele ile bağlı iki üç çiçek görünmektedir. Eser aslında 226a'da sona ermektedir. Sonradan İzzet M. Paşa, Kalyoncular Kışlası ve Baruthane Cami'i eklenmiştir. 227a'da valide sultanların medfun olduğu yerler verilmiş, 228b'den itibaren de Osmanlı sultanlarının velâdet, cülus, saltanat, vefat ve müddet-i ömürleri düzenli bir biçimde kareler içine yazılmıştır. Cildi kahverengi deridir. Kapaklar çift zencireklidir. Arada çift cetveller altın yaldızlıdır. Aralarında çiçekler bulunmaktadır. Ortası dallı çiçeklerle süslüdür. Kapağın içi kırmızı zemin üzerine altın yaldız zilbahardır. Mikleplidir.

1b (Başı): el-ḥamdü li'llâhi'lleziammā ba'd Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'il el-Ayvânsarâyî (Ayni)

227a (Sonu): ol maḥalde ba'de's-şühedâ sermaḳtû'ı bâb-ı hümayûna vaz' u ref' olunduḳda Üsküdar vâḳi' mezâristân-ı mu'ayyende defn ü seng-i nişân vaz' olunmuşdur. Raḫmetü'llâhi 'aleyhi temme'l-kitâb.

(230b) : ... sultân Muştafâ Hân-ı râbi'.

velâdet	cülüs	sinni	müddet-i 'ömr
1193Ş	1222		30
âmin âmin yâ Rabbe'l-'âlemîn			

7 — İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi, TY. 9593

283x172 (220x81) mm. 156 yk. 92 st. Talik. Sözbaşları, rakamlar ve cetveller kırmızı mürekkeple. Cetveller çift çizgi. Kâğıt aharlı, kalın, nohudî renkte ve filigranlı. 4-7. yapraklar

Resim 4; Ayvansarayî'nin el yazısı. Ketebe kaydı (İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, T.Y., No: 4566, 144 a)

بعزت واجلال	سمیٰ مفضل عالم شریف انشد بکیم
مبارک ابر خدا	مشرف اولدی قدریله مستند فتوا
نه سه شهر شرف	جهان حودر کریم آفتاب مینج همم
شتابشده سزا	دیورسه نیررخشانت عالم معنا
نظیری نادیده	یکانه کوهر شهوارکان لطف و عطا
اورد آن بهمتنا	محیط عالم و فضیلت دریم تغوا
صفاى خاطر اله	قبله سعادت ابله بن دولتن افزون
بود رهیشه دعا	مؤید ابله صدره حضرت مولا
حرف مینج ابله	دیدم دعا ابله فطنت بومصرعی تاریخ
سعد اید مولا	شریف اندی برون کیدی فرود فتوی

فدتم اشعارنامه مستزاد عنید التصنیف حافظ حسین ابن الحاج اسمعیل
کنندار آده خدیجه سلطان بندهمختار الانوار شرای التاکن بحله طوقی
ابراهیم دده اندی بکیریلان درکاه عالمون بن سکا انلر بیلک بورطفسان
دورت تاریخی ربع الاخر و آخره پیاله بانسا خانلن فرستنده قهوه جود ریون

cilt dikişinden çıkmış durumda. Cihar-güşe ebru cilt. Deri kısımlar koyu vişne renkte. Şirazeli ve miklepli. Sertabı alttan yıpranmıştır. Ketebe kısmı siliktir. Yalnız sene (yazı ile) rakam olarak 1235/1819-20 yılı rahatlıkla okunuyor.

1b (Başı): bism... el-ḥamdü li'llāhi'llezī ...ammā ba'd Hāfız Hüseyn ibn el-Ḥāc İsmā'il el-Ayvānsarāyī... (Ayni)

155b-156a (Sonu): ...ba'd Üsküdar kaçāsından mezbūr Kavaḫ ḳal'asına dek taḫrīr ve nihāyet bulmuşdur..... vaḳt u ḥīn.

8 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal Bölümü, TY. 2613

240x175 (190x100) mm. 120 yk. 27 st. Talik. Cetvelsiz. Rakamlar ve genellikle kenara yazılı başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış. Kâğıt aharlı, orta kalın, koyu krem renkte ve filigranlıdır. 117b'de sona eren eserin sonuna İzzet Mehmet Paşa, Tersanede Kalyoncular ve Baruthane Camii eklenmiştir. 118a-119a'ya kadar validelerin medfun olduğu yerler ve tarihleri vardır. 119a, 6. satırdan başlayarak 120b'ye kadar Osmanlı padişahlarının (Osman'dan 2. Mahmud'a kadar) velâdeti, cülusu, yaşı, saltanat yılı, vefatı ve müddet-i ömürleri kayıtlıdır. Eser evail-i Muharrem 1267/6-15 Kasım 1850 başlarında Hafız Süleyman es-Sami el-Çandarî tarafından istinsah edilmiştir (120b). Sırtı siyah meşin, kapaklar süslü kâğıt kaplıdır. Miklepli ve şirazelidir. Sertap da siyah deridir. 1a da İbnü'l Emin Mahmud Kemal Kütüphanesi mührü ile sol başta kendi mührü bulunmaktadır. 1b-2a arasında eserin fihristi yer almaktadır.

2b (Başı): el-ḥamdü li'llāhi'llezī.....ammā ba'd Hāfız Hüseyn ibn el-Ḥāc İsmā'il el-Ayvānsarāyī... (Ayni)

117b (Sonu): ...ba'dehu Üsküdar kaçāsından mezbūr Kavaḫ ḳal'asına dek taḫrīr ve nihāyet bulmuşdur..... vaḳt u ḥīn. temmete'l-kitāb.

9 — İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Kütüphanesi, Q. 2609

236x158 (170x95) mm. 232 yk. 19 st. Rık'a. Sözbaşları ve rakamlar kırmızı mürekkeple. Kimi kelime ve cümleler belirlenmek maksadı

ile kırmızı mürekkeple çizilmiş. Kâğıt aharlı, orta kalın, nohudî renkte ve filigranlıdır. Cihar-güşe ebru cilt. Sırt ve kenarlardaki deri kahverengi.

1b (Başı): bism.... el-ḥamdü li'llāhi'llezī ...ammā ba'd Hāfız Hüseyn ibn el-Ḥāc İsmā'il el-Ayvānsarāyī... (Ayni)

232a-232b (Sonu): ...ba'd Üsküdar kaçāsından mezbūr (232b) Kavaḫ ḳal'asına dek taḫrīr ve nihāyet bulmuşdur..... vaḳt u ḥīn.

10 — İl Halk (Millet) Kütüphanesi, Ali Emiri-Tarih, 925

229x125 (201x95) mm. 127 yk. 25 st. Nesih. Sözbaşları ve rakamlar kırmızı mürekkeple. Kâğıt aharlı, orta kalın ve koyu krem renkte. Cilt sonradan yapılmış, sırtı siyah meşin, kapaklar siyah bez. Üzeri bordo kâğıtla kaplanarak korunmakta. 1a'da Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührü, kenarda solda "es-Seyyid Dâvûd Ramiz mahdum-ı Mehmed (...)Nazif Efendizade"nin ismi ve imzası vardır. Temellük kaydı olabilir. Eser sondan eksiktir. Eser, Kandilli Camii'nde son bulur.

1b (Başı): bism.... el-ḥamdü li'llāhi'llezī ...ammā ba'd Hāfız Hüseyn ibn el-Ḥāc İsmā'il el-Ayvānsarāyī... (Ayni)

127a (Sonu):ve Sultān-ı müşārün-ileyhūn vefātı dört sene mürûrunda ve sâ'ir aḫvâli Rümili-ḥişârında.....

11 — İl Halk (Millet) Kütüphanesi, Ali Emiri-Tarih, 926

237x157 (167x95) mm. 209 yk. (211b-212b arasında valide ünvanıyla Osmanlı tahtında padişahın cülusundan sonra hayatta bulunan valide sultanların isimleri kayıtlıdır), 19 st. Rık'a. Cetveller yaldızlı ve sözbaşları kırmızı mürekkepledir. Kâğıt aharlı, orta kalın ve açık krem renktedir, filigranlıdır. Cildin sırtı tamirli olup, koyu vişne deridir. Kapaklar koyu kahverengi deri olup, altın yaldızlı şemseli, zencirekli ve şira-

Resim 5: Ayvansarayî'nin el yazısı. Ketebe kaydı (İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, T.Y., No: 4566, 144 b)

zelidir. 209b' nin sonunda Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührü vardır. Hacıka 9b'den itibaren başlar. 1b-5a arasında Osmanlı sultanlarının doğumları, cülus ve saltanat süreleri, vefat tarihleri ve müddet-i ömürleri kayıtlıdır. 6-7. yapraklar boştur. Sağda Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührü vardır. 8b serlevha altın yıldız mihrabiyevidir. 8b-9a'da Hacıka'nın fihristi bulunmaktadır. Eser 19 Receb 1231/16 Haziran 1816'da istinsah edilmiştir. Müstensihin adına rastlanmamıştır. Eserin bitiminden sonra İzzet Paşa Camii, Kalyoncular Kışlası Camii, Baruthane Camii, Zeynep Sultan Camii ve Mehmet Murat Efendi Mescidi eklenmiştir.

9b (Başı): el-ḥamdü li'llāhi'llezi.....ammā ba'd Hāfız Hüseyn ibn el-Ḥāc İsmā'il el-Ayvānsarāyī.... (Ayni)

207b-209b (Sonu):Maḥallesi yokdur. Der kurb-ı Fetḫiyye Cāmi'i raḥmetu'llāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in ve sā'irü'l-enbiyā ve'l-mürselin ve'l-ḥamdü'lillāh rabbi'l-'ālemin. Fi 19 b 1231

12 — Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi 1318

210x125 (146x80) mm. 168 yk. Talik. Sözbaşları kırmızı mürekkeple. Aharlı, ince, filigranlı ve krem renkte kâğıt. Cilt yeni, cihar-güşe ebru cilt. Deri kısımlar koyu vişne renkte.

167a boştur. 167b-168a aşḫāb-ı kirāmīn türbe-i şerīfleri ve ziyāretgāh-ı mü'minin olarak mahalleri kayıtlıdır (14 tane). Eser 15 Muharrem 1246/1830 Temmuzunda es-Seyyid Abdi tarafından istinsah edilmiştir.

1b (Başı): bism.... el-ḥamdü li'llāhi'lleziammā ba'd Hāfız Hüseyn ibn el-Ḥāc İsmā'il el-Ayvānsarāyī.... (Ayni)

166b (Sonu):ba'dehu Üsküdar ḳazāsından mezbür Ḳavaḳ ḳal'asına dek..... vaḳt u ḥin.

13 — Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2247

239x143 (189x87) mm. 229 yk. 21 st. Nesih. Serlevha müzehhep. Altın yaldızlı cetveli, rakamlar kırmızı mürekkeple. Cami ve mescit adlarının üzerleri kırmızı mürekkeple çizilerek belirlenmiş. Kenarlarda notlar var. İki tür kâğıt kullanılmış: Aharlı, orta kalın, krem ve filigranlı; aharlı, orta kalın, koyu krem ve filigranlı. Cihar-güşe ebru cilt. Deri kısımlar vişne renklidir. Mikleplidir. Eser 22 Recep

1236/25 Nisan 1821'de Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî tarafından istinsah edilmiştir. 1a'da Esad Efendi tarafından Hacıka'nın yazılmasından sonra yapılanların yazılıp tab'ı yapılacağına dair bir not bulunmaktadır. Altta şöyle bir not vardır: "Ḥalā bāb-ı derūnında ketḫudā bey dā'iresi taḫtında olan 'Ayni Şāh Ḥanım Sulṫān Ḳāsım Paşa kerīmesidir." Bu notun altında Esad Efendi'nin vakıf mührü bulunmaktadır.

1b (Başı): el-ḥamdü li'llāhi'lleziammā ba'd Hāfız Hüseyn ibn el-Ḥāc İsmā'il el-Ayvānsarāyī.... (Ayni)

229a (Sonu): ...ba'dehu Üsküdar ḳazāsından mezbür Ḳavaḳ ḳal'asına dek..... vaḳt u ḥin.

14 — Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2248

231x158 (183x90) mm. 117 yk. 23 st. Küçük nesih. Cami ve mescit isimleri ile rakamlar ve duraklar kırmızı mürekkeple yazılmış. Kenarlarda da yine cami ve mescit isimleri yazılarak dikkat çekilmek istenmiş. Kimi yapraklarda ilâveler de göze çarpmaktadır. Kâğıt aharlı, orta kalın ve krem renktedir. Eser, 15 Rebiülevvel 1230/ 25 Şubat 1815 el-Hac Seyyid Ahmed Said bin Seyyid el-Hac Feyzullah bin Seyyid Mustafa bin Abdullah tarafından istinsah edilmiştir. İç kapakta Seyyid Said adına bir temellük kaydı vardır. Bu temellük kaydının tarihi 1245/1829-30'dur. 1a'da ise kitabın Seyyid Mehmed Efendi (Dahiliye Nezareti mektupçularından) kitaplarından olduğu kayıtlıdır. 1b'de üstte Esad Efendi'nin vakıf mührü bulunmaktadır. Kitabın sırtı biraz yıpranmış olup, ebru kaplıdır. Üzerine beyaz kalın bir kâğıt kaplanarak korunmaktadır. Mikleplidir.

1b (Başı): el-ḥamdü li'llāhi'lleziammā ba'd Hāfız Hüseyn ibn el-Ḥāc İsmā'il el-Ayvānsarāyī.... (Ayni)

117b (Sonu): ...ba'dehu Üsküdar ḳazāsından mezbür Ḳavaḳ ḳal'asına dek..... vaḳt u ḥin

15 — Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 4320

212x153 (165x90) mm. 192 yk. değişik st. Nestalik. Tarihler kırmızı mürekkeplidir. Şahıs isimleri üzerleri kırmızı mürekkeple çizilerek belirlenmiştir. Kâğıt aharlı, orta kalın,

nohudî renkte olup filigranlıdır. Cilt yenidir. Cihar-güşe ebru miklepli bir cilttir. Deri kısımları vişne renktedir. 1a'nın üzerine İstanbul'da kiliseden bozma cami ve mescit isimleri kayıtlıdır (6 tane). Altta Reisü'l-etibba Mustafa Behçet'e ait bir temellük kaydı ve mührü bulunmaktadır. 193a'da ise kiliseden bozma 15 adet cami ve mescidin isimlerinin kaydı vardır.

Bu nüsha, Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî tarafından istinsah edilmiştir.

1b (Başı): el-ḥamdü li'llâhi'llezîammâ ba'd Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'il el-Ayvânsarâyî.... (Ayni)

192b (Sonu):ba'dehu Üsküdar kazâsından mezbûr Kavaḫ ḳal'asına dek vaḳt u ḥîn.

16 — Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 241

225x146 (171x102) mm. 76 yk. 27 st. Rık'a. Cetveller ve sözbaşları kırmızı mürekkeple yazılmış. Kimi önemli isimlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizgi çekilerek belirlenmiş. 2a tamirli ve boyutları genel boyutlardan daha ufaktır. Serlevha kırmızı mürekkeple, çiçek ve yapraklarla süslüdür. Kitap Muhlis Gök tarafından 1941 yılında Fatih Kütüphanesi'ne hediye edilmiştir. Kitapta Fatih Kütüphanesi'nin mührü görülmektedir. Eser, sadece İstanbul cihetini havidir. Kâğıt aharlı, orta kalın, krem renkte ve filigranlıdır. Cilt cihar-güşe ebrudur. 76b'de Osmanlı Müellifleri'nden alınan bilgi kayıtlıdır. Bu bilgi, Muhlis Gök'ün yazısı ile dir.

1b (Başı): bism.... el-ḥamdü li'llâhi'llezîammâ ba'd Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'il el-Ayvânsarâyî.... (Ayni)

76a (Sonu): ...Vidoz Câmî'î bânîsi Sultân 'Osmân Hân-ı şânîdir. Sarây daḫi beraber binâ olup minber daḫi vaḳ' idüp vaḳifeleri ceyb-i hümâyûndan virilüp Aḫmed Hân-ı evvel türbesinde.....

17 — Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1568

250x158 (182x92) mm. 176 yk. 19 st. Nesih. Altın yıldız cetveli. Başlıklar ve rakamlar kırmızı mürekkeple. Serlevha mavi zemin üzerine çiçek ve yapraklarla süslü. Kâğıt aharlı, inceye yakın, krem renkte ve filigranlıdır. Vişne

renkli deri cilt. Altın yıldız zencirekli ve miklepli. 176b'deki cetvel içindeki boş kısımlar âdi yıldızla süslenmiştir. Eserin normal bitim yerinden sonra İzzet Mehmed Paşa Camii, Kalyoncular Kışlası Camii ve Baruthane Camii eklenmiştir (176b).

1b (Başı): el-ḥamdü li'llâhi'llezîammâ ba'd Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'il el-Ayvânsarâyî.... (Ayni)

175a-175b (Sonu): ...ba'dehu Üsküdar kazâsından mezbûr Kavaḫ ḳal'asına dekvaḳt u ḥîn.

176b (Ekin Sonu):Dülger-zâde Ebûbekir-i Şadîḳ efendi ramazânîñ yedisi 1198 tekrâr Mudan-yalı efendi ibḳâ olındı. 1199 fi 23 Ş

18 — Ankara, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi 418

275x200 (95x79) mm. 298 yk. 29 st. Rık'a. Meşin ciltli. Sonunda Ali Sâtî' Efendi'nin zeyilleri var. Yazma, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunmadığı için inceleme imkânımız olmadı.⁽²⁵⁾

19 — Marburg Devlet Kütüphanesi Hs. or. quart 1107

300x150 (215x80) mm. 145 yk. 29 st. Nes-talik. Serlevha müzehhepli, 1b-2a cetveller altın yıldızlı. Bu eser 13 Recep 1237/ 5 Nisan 1822'de Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî tarafından istinsah edilmiştir. Eserin 1a yüzünde Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî adına bir temellük kaydı ile küçük bir mühür bulunmaktadır. Bu yazma Süsseheim'in yazmalarındandır⁽²⁶⁾.

1b (Başı): bism.... el-ḥamdü li'llâhi'llezîammâ ba'd Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'il el-Ayvânsarâyî.... (Ayni)

145a (Sonu): ...ba'dehu Üsküdar kazâsından mezbûr Kavaḫ ḳal'asına dek taḳrîr ve nihâyet olmuşdur....vaḳt u ḥîn.

20 — Tübinger Devlet Kütüphanesi Ms. or quart 1047

230x165 (180x105) mm. 105 yk. 15 st. Kaba Nesih. Sözbaşları kırmızı mürekkeple. Genellikle kolay görünsün diye cami ve mescit isimleri tekrar kırmızı mürekkeple kenarlara yazılmış. Cihar-güşe ebru cilt. Eserin bitiminden hemen sonra tarih olarak 1245/1829-30

(25) Bu yazma için verdiğimiz bilgi kurumun yazma kayıt defterinden alınmıştır. 31.31.1981 tarihinde bu yazma kütüphanede yoktu. Bir araştırmacı yazmayı evine götürmüş olduğundan, görmek imkânı bulunamadı. Yazmaların kütüphane dışına çıkarılmasının sakıncalı olduğunu unutmamak gerekir.

(26) Ayrıca bak. Barbara Flemming, *Türkische Handschriften I*, Wiesbaden, s. 261 No. 328.

(27) Ayrıca bak. Barbara Flemming, a.g.e., s. 261-62 No. 329.

(28) Her ne kadar yazmaya cümle-i cevami ve zevaya ismi verilmişse de, yazma Hadikatü'l-cevami'den başka bir şey değildir. Yalnız camilerin bazıları huruf-ı heca'ya göre tertip edilmemiştir. Genelde tertip edildiği gibi Selatin camiler gelecek yerde Arap camii ile başlıyor, hemen Tokludedede mescidine geçiyor (3b). Ve buradan itibaren diğer yazmalarda bulunan kayıtlara tıpa tıp uyuyor. Yazmayı kataloglayanın daha evvel hiç bir Hadika nüshasını görmediği anlaşılıyor. Edgar Blochet, Catalogue des manuscrits Turcs, Paris 1933, c. II, s. 158-59. Diğer bir yazıda da "adı bilinmeyen bir derleyici tarafından yıllarca emek verilip hazırlanmış" söylenerek yazmanın Ayvansarayî'ye ait olduğu anlaşılmamıştır. Bak. Mehmet Önder, "Bibliothèque Nationale'deki Türkçe Yazmalar ve İki Mevlevihane", Türk Folklor Araştırmaları, Yıl 14, c. 8, No. 168 (Temmuz 1963) s. 3105-3106.

(29) Ayrıca bak. Karl V. Zetterstéen, Die arabischen, p ersischen und türkischen Handschriften der Universitätsbibliothek zu Upsala, Upsala, 1935, c. II, s. 54-55, No. 673.

(30) Ayrıca bak, Gustav Flügel, Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften des Kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien, Wien 1866, c. II, s. 436, no. 1284.

(31) Fehmi E. Karatay, ...Türkçe Yazmalar Kataloğu, İstanbul 1961, c. I, s. 418'de 296 yaprak buradan naklen Tahsin Öz, İstanbul Camileri, İstanbul 1962, c. I, s. XIII'de 296 yaprak olduğunu tekrar eder. Diğer bir kaynak ise, Vefeyât-i Selâtin... Haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul 1978, s. XIII'de 204 sahife olduğunu bildirir. Aslında yazma 148 varaktır. Yazma Vahid Çabuk tarafından, Hüseyin Ayvansarayî ve Mecmuâ-i Tevârihi, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Basılmamış Tez, tez olarak hazırlanmıştır.

görülmektedir⁽²⁷⁾.

1b (Başı): el-ḥamdü li'llâhi'lleziammâ ba'd Hâfız Hüseyin ibn el-Hâc İsmâ'il el-Ayvânsarayî... (Ayni)

104b-105a (Sonu): ... ḥayır du'aları (105a) mü'ellifine ve kâtibü'l-ḥurûfına 'atâ buyurmaları ricâ olunur Cenâb-ı Hâk cümlemizden ve cümlesinden râzî olsun âmîn bi-ḥürmeti's-seyyidi'l-mürselîn ve 'alâ âlihi ve şahbihi ecma'în.

21 — Paris, Millî Kütüphane. Suppl. Turc. 1084

250x160 (170x83) mm. 198 yk. 19 st. Nesih. Numarasız yaprakların birinde "cümle-i cevami' ve zevâyâ" kaydı var. Bu nüsha Charles Schefer'e ait yazmalardandır⁽²⁸⁾.

1b (Başı): 'Arab Câmî'i. Bânisi devlet-i Emevîyeden Mesleme nâm emîrdir. Merkâdi Şâmdadır. Vefâtı

193b (Sonu): Boğaziçinde olan cevami' ve mesâcidleriñ taḥrîri tamâm olup bi-nimetihi teâlâ İstanbulda vâkı' mesâcid ve tekyeleriñ taḥrîrinde ba'zen ḥatırdan ihrâc olunan ve baḳâyâya kalan cevami' ve mesâcidler taḥrîr olunur.

Bundan sonra İzzet Mehmed Paşa Camii, Zeynep Sultan Camii, Mehmed Murad Efendi Mescidi, Tersane Camii, Baruthane Camii, Kadem Tekyesi, Şerbetdar Tekyesi, Beşikçi-zade Tekyesi, Fındık-zade Tekyesi, Samancı-zade Tekyesi, Paşmakçı Tekyesi, Hakiki-zade Tekyesi, Murad Molla Tekyesi, Rakım Efendi Tekyesi, Alaca Mescidi Tekyesi vardır. Bu kısımlar 193b-198b arasındadır.

198b (Bu bölümün sonu): o şâhuñ bendesi yüz çevirmez tığden şevkle ejder gibi

22 — Uppsala, Üniversite Kütüphanesi 673

255x165 (185x90) mm. 320 yk. 25 st. İnce Rık'a. Eser 1 Muharrem 1279/29 Haziran 1862'de Hasan bin Abdül-Cemil el-Kırımî es-Sahhaf eliyle yazılmıştır.⁽²⁹⁾

1b (Başı): el-ḥamdü li'llâhi'llezi.....(ayni)

320b (Sonu): ...zıkr olunan câmî' ve mescid ve tekye ve sâ'ir mevâd zeyllerinde vuḳû'ât-ı keşîre beyân eyledim. ... Vuḳû'ât beyânıyla bir târîḫ-i latîf oldu ki vâkı'â mişli nâ-yâbdır. Temme bi-'inâyette'llâhi te'âlâ.

23 — Viyana Millî Kütüphane 1284

200x120 (150x75) mm. 167 yk. 21 st. Talik. Dikkati çekmesi gereken isimlerin üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiş. En sonda (167a), istinsah kaydı olarak 5 Cemaziyelevvel 1245/2 Kasım 1829 verilmektedir⁽³⁰⁾. Yazmanın başında Hammer'in mührü bulunmaktadır.

1b (Başı): el-ḥamdü li'llâhi'llezi.....(ayni)

167a (Sonu): ...ba'dehu Üsküdar kazasından mezbûr Kavaḳ ḳal'asına dek....vaḳt u ḥin.

II. Mecmû'a-i tevâriḫ

1 — Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Bölümü 1565

245x165 (214x135) mm. 148 yk. 22 st. Nesih. Başlıklar ve duraklar kırmızı mürekkeple. Önemli kelimelerin üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilerek belirlenmiş. Kâğıt aharlı, orta kalın, krem renkli kartal ve harf (P-G) filigranlı. Sırtı harap, şiraze ortadan ikiye ayrılmış (79. yapraktan itibaren). Açık kahve deri cilt. Altın yıldız üzerine hataî ve rumî çiçekli şemse. Yıldız bordür, etrafında birer cetvel vardır. 1b'de üstte: "Şâhib ve mâlik Hâfız Hüseyin bin el-Hâc İsmâ'il Ayvânsarayî be-maḥalle-i Toḳludedede yeniçeriyân-ı dergâh-ı 'âlî onbeş sekbânlar. Sene 1179/1765-66 kaydı vardır. Daha önce de münakaşasını yapmış olduğumuz bu mecmua yazarın el yazısı iledir. Karatay'ın vermiş olduğu yaprak sayısı yanlışdır.⁽³¹⁾

2b (Başı): el-ḥamdü li'llâhi'llezi yekürü'nehâr....anlardan vâsıl olup intihâb eyledigim tevâriḫi taḥrîre

147b (Sonu): ümmet-i Muḥammediñ deryâ ḡâzîlerine lâzım olan bu emriñ suhûletle vücûda gelmesi ḥayr-ı maḥz olduğu 'ayândur.... temmet.

(148a) ...onuñ te'sîri sebeb-i ma'mûriyyeti olmuştur.

2. Deniz Müzesi Kütüphanesi No. 55

210x160 (210x140) mm. 164 yk. (155a-164a fihrist). değişik st. Nesih. Aharlı, kalın beyaz kâğıt. Kahverengi milkepli deri cilt. Şemseli kenarlarda çift cetvellidir. Bu nüsha sonundaki kayıttan anlaşıldığına göre Şeref Ergenekon tarafından 1379/1959-60 yılında, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1565 numara-

rada kayıtlı eserden kopya edilmiştir. Müsten-sih ayrıca bir de indeks hazırlamış ve eserin sonuna (155a-164a) eklemiştir.

2b (Başı): el-ḥamdü li'llāhi'llezi yekūru'n-nehār.... (ayni)

154b (Sonu):(ayni)onuñ te'siri sebeb-i ma'muriyeti olmuştur

III. Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl

1 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi TY. 2539

215x158 (160x100) mm. 109 yk. (110 yk. olması lâzım. Numaralama yanlış). Boş yaprakların da kimi sayılmış, kimi sayılmamıştır. Değişik st. Nesih. Dikkati çekmesi gerekli görülen yerler kırmızı mürekkeple üzeri çizilerek belirlenmiştir. Kâğıt aharlı, orta kalın, krem renkte ve filigranlıdır. Kimi yapraklar cilt dışından çıkmış durumdadır. Cildi cihar-güşe ebrudur. Deri kısımlar koyu vişne renkte olup, altın yıldız zencireklidir. Zencireğin her iki tarafında çift cetvel vardır. Öndeki ilk numaralı yaprakta üstte es-Seyyid Mehmed Halid Efendi'ye ait olduğunu bildiren bir temellük kaydı vardır. Bu temellük kaydı 1239/1823-1824 tarihlidir. 1b-4a arasında Osmanlı Padişahlarının velâdet, cülus ve vefat tarihleri kayıtlıdır.⁽³²⁾

1b (Başı): mâlike'l-mülük te'âlâ...târîhleri velâdet ve rihletleri kayd-ı taşîr ve hediye-i erbâb-ı ma'ârif hülûş ve taḥrîr kıldığı bir du'â-i ḥayr ricâsıdır....

4a (Sonu): ... Sultân 'Abdu'l-ḥamîd velâdetine 'İzzet 'Alî Paşa târîh demiş:

Geldi vücûda şulb-i Ahmed Hândan 'Abdü'l-ḥamîd sene 1137, 3 R

Cülûsına târîhdür:

Zıll-ı Rabb-ı mucîb sene 1187 zâ 8 Cum'a

5b (Başı): ḥamd-i (metinde ḥamd ü) bî-ḥadd ve şükr-i bî-'add ol ḥalîk....ve herbiri ne maḥalde vefât ve ne maḥalle defn olduğu dikkât ve irâd olunup....

108b-109a (Sonu): ..Kurd Ahmed Paşa arnabudiyü'l-aşldur ...yine kaşaba-i mezbûrda defn olunmuşdur.

IV. Vefeyât-ı Meşâyih veya Tezkire-i Ayvânsarâyî

1 — İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 2464

244 x 168 (187 x 105) mm., 185 s. 13 satır, talik yazı ile, başlıklar kırmızı mürekkepledir. Kalın, aharlı, krem renkli, filigranlı bir kâğıda yazılmıştır. Kırmızı deri üzerine altın yıldız süslemeli Avrupa cildi vardır. Eser es-Seyyid Ahmed Tebrizî tarafından 10 Muharrem 1334'te (18 Kasım 1915) istinsah edilmiştir.

Eser s. 12'de başlamakla birlikte s. 2-10 arasında mükerrer bir kısım bulunmaktadır. S. 11'de eserin ismi Tezkire-i Ayvânsarâyî olarak geçer. Bu nüshada 297 şeyh, şair ve bilginin kısa hayatları verilmiş, daha sonra da gömülü oldukları yerler kaydedilmiştir. Sıralama alfabetik olarak düzenlenmiştir. Şairlerin içinde I.ve III. Ahmet, II. Mustafa, III. Mehmed olmak üzere dört padişah yer almaktadır.

12 s. (Başı): bism... el-ḥamdü li'llāhi fi ni'meti'l-bâtınihi ve'z-zâhirihiammâ ba'dbu dîn-i mübîniñ zühûriyla....

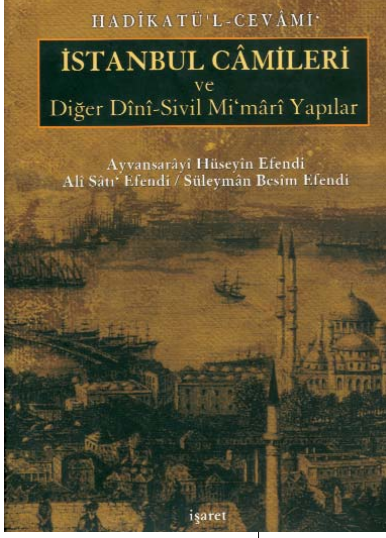
185 s. (Sonu): ...Manşıb-ı câhım câhil başıma çalsun müdâm

Bize 'irfân manşıbbı bes ḥizb-i cühhâl olmazuz...

2 — Süleymaniye Kütüphanesi , Esad Efendi 1375

226x136 (145x54) mm. 104 yk. 17 st. Talik. 1b-2a yıldız, diğerleri kırmızı mürekkeple cetvelli. Serlevha müzehhep. Kâğıt aharlı, inceye yakın, kirli beyaz renkte olup, filigranlıdır. Cihar-güşe ebru cilt (I âle). Eser 19 Zilkade 1231/11 Ekim 1816'da Yenişehir hakimi Ebubekir Şefik Beyefendi tabiinden Mehmed Said tarafından istinsah edilmiştir (104b). 1a'da 1231 tarihli, Şefik el-Hasanî tarafından bu kitabın yazdırıldığını gösteren bir kayıtla "istektebehu el-fakîr Şefîk el-Ḥasanî ", altta Esad Efendi'nin vakıf mührü görülmektedir. 1b'de kenarda Arkeoloji 1107 numarada gördüğümüz Ayvansaray ile ilgili şiir yer almaktadır. Daha sonra da tarikatlerle ilgili 4 beyitlik bir manzume vardır. Ayvansarayî'nin eseri 104b'de sona erer. 105b-107a arasında kimi önemli tarihler yer almaktadır: Yedikule Kazlıçeşme tarihi (953), Çeşme-i Aşık Paşa (987), Eyüp'te Kasım Paşa Şadırvanı (1188), bina-yı Mehmed Efendi Kethuda-yı Hadice Sultan (550?) tarih üzerine açıklama vardır.⁽³³⁾

(32) Eser, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi yayınları arasında çıkmıştır. Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl, Haz.: Fahri Ç. Derin, İstanbul 1978.

Resim 6; İşaret yayınları tarafından 2001 yılında yayınlanan Hadikat'l-Cevami kitabının kapağı

(33) Defter-i Kütüphane-i Esad Efendi (İstanbul, ts.)'de eserin adı Terceme-i Meşayih olarak geçmektedir. Ayrıca bak. İstanbul Kütüphaneleri, Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu, İstanbul 1943, s. 662. Tez olarak da hazırlanmıştır. Kemal Arıca, Ayvansaraylı Hâfız Hüseyin, Vefeyât I, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Basılmamış Tez 1974 ve Gülay Güney, Ayvansaraylı Hâfız Hüseyin, Vefeyât II, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Basılmamış Tez, 1974. Tek nüsha olduğu ve basıma hazırlandığı bildirilen, (Bak. Fahri Ç. Derin, a.g.e., s. XIV) bu yazmaya benzer diğer iki yazma daha vardır. Tavsifleri yukarıda verilmiştir.

(34) Yanlışlıkla kütüphane numarası 110 olarak belirtilen bu nüsha ilk kez Süheyl Ünver, ("Kütüphane çalışmalarından edindiğim yeni itibalara birkaç misal", Türk Yurdu, Yıl 54, sayı 314 (Ağustos 1965) s. 19-20) tarafından tanıtılmıştır.

(35) Bilinen tek nüshadır. OM, III, s. 48; ...Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu, s. 662 ve Ağah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi I, Ankara 1973, s. 173 ve not 2'de eser tanıtıldığı halde karış. Fahri Ç. Derin, a.g.e., s. XVI.

1b (Başı): bism... el-ḥamdü li 'llāhī fī ni'meti'l- bātinihi ve 'z-zāhirihi....(2a)bu fakīr-i pūr-takṣīr Ḥāfız Ḥüseyin ibn el-Ḥāc İsmā'īl el-Ayvānsarayī dā'ileri daḥi....

104b (Sonu):Manşib-ı cāhını cāhil başına çalsun müdām

Bize 'irfān manşibi bes ḥizb-i cūhhāl olmazuz....

3 — Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşakî Tekkesi 365/1

221x135 (165x76) mm. 10+1b-90b yk. Fihristten sonraki iki yaprak ve 1a fihrist için hazırlanmış fakat boş kalmıştır. 19 st. Nesih.

Sözbaşları, cetveller ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kâğıt aharlı orta kalın, açık krem renkte ve filigranlıdır. Ebru cilt. Miklepli ve şirazelidir. Sertap ve sırtı koyu vişne renktedir. Başa konulan fihrist karelerin içine kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 91a-120a arasında tahmisler vardır.

1b (Başı): min te'lifāt-ı Ḥāfız Ḥüseyin ibn el-Ḥāc İsmā'īl el-Ayvānsarayī. Ḥācī Bayram Velī Ankarada Şolfaşol dimekle ma'rūf karyedendir ki Çubuk şuyına karībdir....

90b (Sonu): ...Manşib-ı cāhını cāhil başına çalsun müdām

Bize 'irfān manşibi bes ḥizb-i cūhhāl olmazuz...

4 — İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 1107

193x130 (174x110) mm. 42 yk. 29 st. Nesih. Kâğıt aharlı, orta kalın olup, krem renktedir ve filigranlıdır. Vişne renkli deri cilt. Soğuk damga cetvelli. Kütüphanenin mührü 1a'dadır. Eser, 3b'de başlıyor⁽³⁴⁾. 3a'da Ayvansaray hakkında şu manzume ile karşılaşırız:

Lâyık-ı medh ü senādur 'aşıka Ayvānsaray
Şahn-ı aşhāb oldı cāy-ı evliyā Ayvānsaray
Dergeh-i bāb-ı Ebi Eyyüb-i Enşārī dinür
Açılır deryāya nāzır hoş-nümā Ayvānsaray
Gel ziyāret eyle zuhr-ı āhiretdür mü'mine
Çeşm-i kalbi ide pūr-nür ü ziyā Ayvānsaray

Bu şiirin başında da 1209/1794-1795 tarihi görünmektedir. 42b-52a arası ve 54a beyaza boşdur. 52b-54b arasında şiirler vardır. En son

üç yaprak boşdur.

Eser, Hacı Bayram'la başlar, Mehmed Mustakim Efendi ile biter.

3b (Başı): el-ḥamdü li 'llāhī fī ni'meti.....bu fakīr-i pūr-takṣīr Ḥāfız Ḥüseyin ibn el-Ḥāc İsmā'īl el-Ayvānsarayī dā'ileri daḥi....

42a (Sonu): ..Manşib-ı cāhını cāhil başına çalsun müdām.

Bize 'irfān manşibi bes ḥizb-i cūhhāl olmazuz....

V. Eş'ār-nāme-i Müstezādī⁽³⁵⁾

1 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 5466 (Müzedede)

280x184 (185x125) mm. 150 yk. 15 st. Nesih. Sözbaşları ve cetveller kırmızı mürekkeple. Dikkati çekmesi gereken kelimeler üzeri kırmızı mürekkeple çizilerek belirlenmiş. Genellikle iki sütun halinde yazılmıştır. Kâğıt aharlı, orta kalın olup, çok uçuk pembemsi ve sarı renktedir. Cilt, koyu vişne renkli deridir. Yıldızlı gömme salbek şemseli, zencirekli ve cetvellidir. Sertapla altın yıldız yuvarlaklar vardır. Bu nüsha Ayvansarayî'nin el yazısı iledir. Esere 1181/1767-68 başlayan Ayvansarayî 1194/1780 yılında bitirmiştir. 1b yüzünde: ""Şāhib ve mālīk Ḥāfız Ḥüseyin bin el-Ḥāc İsmā'īl Ayvānsarayī be-mahalle-i Toḫludedede yeniçeriyān-ı dergāh-ı 'ālī onbeş sekbānlar. 1194" ibaresini görürüz. Yani bu nüsha aynı zamanda Ayvansarayî'nin kendisi için hazırladığı nüshadır. 1b'deki bu ibareden sonra beyt-i müstezad, iki kıt'a ve beyt-i Nabi (Müstezad-ı Ragıb Paşa) vardır. 2a'da sadece "Haza Dīvān-ı Eş'ār-nāme-i Müstezādī" kaydı görülüyor. 2b'de serlevha altın yıldız zemine pembe çiçek ve mavi dallarla süslü bir halde. Etrafında tığlar var. 2b-3a'da cetveller altın yıldızlı. Ayrıca 2b'de duvarlar da altın yıldızlıdır. Ayvansarayî bu eserde beğendiği müstezadları bir araya toplamıştır, biz burada bir örnek verdikten sonra eserin başı ve sonunu vereceğiz:

Müstezād-ı Necāfī

(80b) Kıpunda beni istemeyen der-be-der olsun
olsun beyim olsun

Biñ zār oluban derdile benden beter olsun ol-
sun beyim olsun

.....
Ger kıanlı yaşum çihre-i zerdümi kıla surh
incinmezem andan

Çeşm-i siyehüñden yaña tek bir nazâr olsun
olsun beyim olsun
Kö fitnelerüñ kaşları târâcuma gelsün
dil mülkini alsun
Hem gâmezelerün oqına sînem siper olsun
olsun beyim olsun
(81a) Dür gibi Necâfî sözünü aş kulağına
ger Şâhî seversen
Ceħd eyleye ħâlî şâdefün pür-güher olsun
olsun beyim olsun

2b (Baş): el-ħamdü li'İllâhî ve's-şalâti 'alâ
resüli'llâh ve 'alâ âlihi ve şâhbihi tedârik olu-
nan müstezâdlar cümlesi bir maħale taħrîr ve bir
mecnü'a olmağla.

144a-b (Sonu):karşısında qahveci Dervîş
(144b) Aħmediñ qahvesinde yazıldı. Benüm
sa'âdetmendüm ricâm oldur ki her kim mâlik olursa
du'a-i ħayrdan ferâmüş itmeyeler.

(150a):Maħşer günü luţfuñla aña eyle
şefâ'at - Tâ görmeye ħızlân

VI. 'Aşık 'Ömer Divânı. (Tertip eden Ayvan-
sarayî)

1-Konya, Mevlânâ Müzesi Yazmaları 99⁽³⁶⁾

267x178 (200x138) mm. 335 yk. 19 st. Ne-
sih. Cetveller kırmızı mürekkeple. Kâğıdı kal-
lın ve açık samanî renkte. Sırt kısmı meşin, üs-
tü kâğıt kaplı kalın mukavva cilt. Miklepli ve
şirazeli. 1a'da fihrist vardır. 1b'de divanın sa-
hibi ve aynı zamanda yazanın adı yazılıdır ki,
bu müstensihini yine Ayvansarayî olduğunu
görürüz.

1b:"Şâhib ve mâlik Ĥafız Ĥüseyn bin el-Ĥâc
İsma'îl Ayvânsarâyî be-maħalle-i Töklüdede yeni-
çeriyân-ı dergâh-ı 'âlî onbeş sekbânlar sene
1195(1780-81)". Hemen altında Aşık Ömer'in
vefatına bir tarih vardır:

İşidüp ben de vefâtın aña didüm târîĥ (metinde:
târîĥini)

Ola 'Aşık 'Ömeriñ cilvegehi 'adn-ı celîl. sene
1119.

325b'de Ayvansarayî divanın tertibine ne-
ticetü'l-efkâr ibaresini tarih düşürmüştür ki,
1196/1781-82'dir. Ayrıca birkaç yaprağı ileride
zeyl olunabilir düşüncesiyle boş bıraktığını
belirtmektedir.

2b (Baş): Yâ ilahî ne güneħkârum ki yüz tıţup
saña

Ĥâlümi i'lâm idüp yâ ĥod kılam kaşd-i 'aťa

335b (Sonu): M i n -
neti altında kalma kimse-
niñ 'Aşık 'Ömer

Sür yüziñ yire vurup
dergâh-ı Ĥaĥka minnet it

**2 — Süleymaniye
Kütüphanesi, Uşşakî
Tekkesi 67**

250x182 (180x115)
mm. 220 yk. 18 st. Ne-
sih. Divan kenarlarda
da devam etmekte ve
kenardan sonraki red-
dade karşı yaprağı ver-
mektedir. Kâğıt toplama-
dır. Kirli beyaz, ko-
yu krem, orta kalın ve-
ya daha ince kâğıt kul-
lanılmıştır. Aharlıdır.

Karton üzerine kâğıt
kaplıdır. Sırtı, üst ve alt köşeler koyu vişne
renkte deridir. Çeşitli yapraklarda vakıf müh-
rüne rastlanır.

1b (Baş): Yâ ilahî ne güneħkârum ki yüz tıţup
saña

Ĥâlümi i'lâm idüp yâ ĥod kılam kaşd-i 'aťa

219b (Sonu): ...Bu 'Ömer fikr-i ser-i küyında
cân teslîm ider

Hem görenler didiler 'innâ ileyhi râci'ün'

**3 — Süleymaniye Kütüphanesi, Uş-
şakî Tekkesi 69**

240x170 (187x112) mm. 273 yk. 19 st. Nes-
talik. Mahlas üzerine kırmızı mürekkeple çiz-
gi çekilerek belirlenmiş. Kâğıt az aharlı, orta
kalın ve koyu krem renktedir. Sırtı yıpranmış,
koyu kahve rengi deridir. Kapaklar ebrudur.
Eser, 23 Şaban 1307/14 Nisan 1890'de İstan-
bullu Mehmed Emin Tevfik tarafından istin-
sah edilmiştir.

1b (Baş): Bism.... Yâ ilahî ne güneħkârum ki
yüz tıţup saña

Ĥâlümi i'lâm idüp yâ ĥod kılam kaşd-i 'aťa .

273b (Sonu): . . Bu 'Ömer fikr-i ser-i küyında
cân teslîm ider

Hem görenler didiler 'innâ ileyhi râci'ün'

İSTANBUL CAMİLERİ

I. CİLT

TAHSİN ÖZ

*Resim 7; Ayvansarayî'nin
Tahsin Öz tarafından latin
harflerle yayımlanan 1. cil-
dinin kapağı.*

(36) Biz bu yazmayı görüp ince-
leyemedik. Burada verilen
tavsif Sayın Hocam Abdülba-
ki Gölpinarlı'nın basılacak
olan Mevlânâ Müzesi Yazma-
lar Kataloğu IV'ün müsvedde-
lerinden alınmıştır (s. 186-
187), kendisine burada teşekkür
etmeyi bir borç biliriz. Ho-
canın ölümünden yıllar sonra
adı geçen kataloğun IV. cildi
basılmışsa da Aşık Ömer Di-
vanı bu cilde girmemiş, V. cil-
de kalmıştır. Burada Aşık
Ömer Divanı'ndan bahsetmek
ve nüshalarının tavsifini ver-
mek yersiz görünebilir. Fakat
bu divanın toplayıcısı (camii
ve tertip eden) Ayvansarayî
olduğu için ve Mevlâna Mü-
zesi Kütüphanesindeki yaz-
manın kendi el yazısı ile oluşu
bizi bu görebildiğimiz nüsha-
ların tavsifine itti. Bu görüşü-
müz Eş'arname-i müstezad
için de geçerlidir.

Divan Sadettin Nüzhet Ergün
tarafından geniş bir önsözle
yayımlanmıştır. Aşık Ömer
Hayatı ve Şiirleri, İstanbul,
Semih Lütfi Kitapevi, ts.

*Sn, Günay Kut'a "Ayvansarayî-
siz bu kitap olmaz, sizden
katkı bekliyoruz" ricamuz üze-
rine bizi kırmadılar, zaten var
olan çalışmalarını "güncelleş-
tirerek" takdim ettiler. Sağol-
sunları. (Yayımlayanın notu)